

A gyermekközpontú programokról

A pedagógiai gyakorlat indokolttá teszi, hogy közétegyük azokat a tapasztalatokat, amelyek szükségesek a gyermekközpontú nevelési-oktatási program megtervezéséhez és megvalósításához. A gyermekközpontú osztályban a tanító lehetővé teszi, hogy a gyermek tanulása annak szükségletén, érdeklődésén alapuljon. Segíti a gyermeket, hogy elsajátítsa a tanterv tartalmát, úgy, hogy az meg-egyezzék fejlődési szintjével, egyéni érdeklődésével és tanulási stílusával. A tanár felelős az osztály légkörének kialakításáért, amelynek nagy segítő ereje van a tanulásban. A tanítók nagyobb és kisebb csoportokban együtt dolgoztatják a gyerekeket, és lehetőséget biztosítanak a projekt feladatok megoldására. Ez a tanulási tapasztalat segíti a gyermekeket abban, hogy közeli kapcsolatot építsenek ki társaikkal, együttműködjenek, s hogy megoldják a konfliktusokat. A felajánlott lehetőségekkel, melyből a gyermekek a tanulás során választhatnak, a tanító a döntési képességeiket is segíti fejleszteni. A gyermekközpontú osztály tanulók közösséggé válik, melyben a tanító a közösség része.

A gyermekközpontú program *építőelemei*: a gyermek fizikai, szociális, érzelmi és intellektuális fejlődésének ismerete; a gyermek személyiségének figyelemmel kísérése, mely alapja az egyéni bánásmódnak a tanítás - tanulás folyamatában; a program tartalma és a képességfejlesztés összefüggése; lehetőségek biztosítása a gyermekeknek a tapasztalatszerzésre, a problémamegoldásra és választási lehetőségekre a tanulásban; a gyermekek szociokulturális hátterének figyelembevétele; a családok bekapcsolása az iskolai munkába, valamint a tanítók folyamatos képzése.

Fontos, hogy figyelembe vegyünk azokat a *szempontokat*, amelyek minden tanító számára jelentősek a gyermekközpontú program realizálásában, így: a gyermekek megfigyelése (a tanuló ismeretei, fejlődési szakaszai), a tanítók magyarázata (a gyermekek fejlődésének megfelelő kifejezések, fogalmak használata), a tananyag illusztrálása, a tanórák vezetése (a gyermekek gondolkodása, interakciói, a tanító indirekt irányítása, a tanító-gyermek szerepe a tanítási órán), a csoport perspektívái, a gyermekek és a szülők igényei.

A tanító szerepe a gyermekközpontú programban az, hogy világosan lássa, milyen legyen a gyermekkor, milyen legyen az iskola, a tanulás hogyan bontakoztatja ki a gyermek tehetségét, s a tanulást mint a karrier forrását gyakorolják. A tanítók eredményességi hite azt jelenti, hogy hisznek önmagukban és abban, hogy pozitív hatást tudnak gyakorolni a gyermekek életére a bonyolult kihívások ellenére is. Kutatások bizonyítják, mennyire fontos, hogy a tanár higgyen abban, minden gyermek tud tanulni. A gyermekek arra a szintre jutnak, amit a tanárok elvárnak tőlük, ezért a gyermekkel szemben támasztott követelmények döntőek.

A gyermekközpontú program *meghatározói*: a jól megszervezett filozófia és cél, a fogalomgyarapítás, a tanulás mélysége, a kíváncsiság felkeltése, a demokratikus vezetés, a megbecsülés, a folyamatos érdeklő rendszer, a gazdag tevékenységrendszer, az életkornak megfelelő tervezés, a gyermekek egyéni különbségeinek tiszteletben tartása, a szociális interakciók gyakorlásának lehetőségei, a gyermekek önbecsülésének, egyéni fejlődésének és véleményének felismerése és az integráció a tantervi tartalmakban. Ezek alapján a gyermekközpontú program a gyermek fejlődésének, a gyermek életkori sajátosságainak megfelelő ismeretein, a gyermek egyéni különbségeinek tiszteletén, valamint a fejlődési területre kiterjedő figyelmen alapszik.

Ahhoz, hogy *gyermekközpontú osztályt* létrehozzunk, figyelembe kell venni: legyen hely, hogy az egész csoport kényelmesen elférjen; alakulhassanak kisebb csoportok; legyenek csöndeshelyek, ahol a gyermekek végrehajthatják egyéni feladataikat; az asztalok elrendezése járul-

jon hozzá az együttműködéshez; alakuljanak műhelyek; a gyermekek vegyenek részt a tér rendezésében; a gyermekeknek szóló üzenetek, feliratok, táblák szemmagasságban legyenek; az osztály szabályai és törvényei, a napi üzenetek központi helyen álljanak; a kiállított anyagok tükrözzék a gyermekek kultúráját.

Teljesen gyermekközpontú a pedagógiai munka, ha a tanítók felismerik, hogy a gyermekek egyedül, önállóan fejlődnek saját tempójuk szerint, és egyéni szükségleteik vannak. A tanító elsődlegesen segítő, másodsorban oktató. A gyermek tanulásának alapvető része a közvetlen és kézzelfogható anyagon keresztül történő tanulás. A tanítás permarrens folyamat. A tananyag integrált, a készségeket összefüggésekkel tanítják. Konkrét tanulási tevékenységeket ajánl a gyermekeknek, melyekről tapasztalata van. A gyermek dönthet arról, kivel szeretne dolgozni, és mit akar tanulni. A tanító hisz abban, hogy minden tapasztalat tanulási, és időt fordít arra, hogy a gyermek gyakorolja a készségeit. A tanító segíti az önkontroll és a szociális kommunikáció fejlődését, felismerve, hogy ez lassú, lépcsőzetes folyamat. Az integrált tanulás a tanórán kívül valósul meg. A tanár értékeli a szülőtől kapott információkat és javaslatokat.

A tanulók *egyéni szükségleteinek* biztosítására különböző metodikákat, stratégiákat alkalmazunk: „Gondolkozz, és társaddal oszd meg” – módszer a válaszok, a kidolgozás és annak párokban történő megvalósítására; tanulói kérdések megfogalmazása az adott témához; összefoglaló állítások a téma fő gondolataira vonatkozóan; közvélemény-kutatás: az osztály gondolatainak összegyűjtése; nyitott kérdések, melyek a gyerekeket aktivitásra készítik; a várakozási idő megtartása, mely a gyermek gondolatainak kifejezését szolgálja; a gyermek is váljon kérdezővé, bátorítsuk ezért kérdésfeltevésre.

A gyermekközpontú oktatói program *előnyei*: az intellektuális komplex játékok szerepe, a tudatosabb pedagógiai irányítás, a kimagasló teljesítmény az olvasásban és matematikában, eredményesebb részvétel az iskolai munkában. Szociális-emocionális szférában magasabb motivációs szint a tanulásban, pozitív szociális készség, magasabb önbecsülés, jobb órai magatartás. A családokban megnöveli az öntudat és kompetencia képességét, lehetőséget biztosít a továbbtanulásra, több az elégedett szülő, s a közösségben aktívabbak. Kevesebb a deviáns viselkedés a serdülőkor idején, és csökken az unatkozók száma.

A gyermekközpontú programok megvalósításában *segédanyagokat* használunk. A forgalmi segédanyagok a kirakók vagy játéktáblaszettek. A mozgatható segédanyagok a gyermekek izmait fejlesztik (mászás, labdajátékok). A manipulatív segédanyagok elősegítik a gyermekek finom mozgását (gyurmázás, szövés). Az önkifejező segédanyagokat azért tervezték a gyerekeknek, hogy különböző szerepeket vegyenek fel, és hogy gondolataikat verbális és nonverbális módon fejezzék ki. A természetes segédanyagok valódi tárgyak, melyeket sajátos módon használnak (mérőcsésze, homok, víz, sár).

Mi a jelentősége a programban a *tanulási központoknak*? A gyerekek egyénileg vagy csoportosan dolgoznak, játszanak a projektekben, melyeket vagy maguk választanak ki, vagy a tanár irányítja azokat. Minden tanulási központnak szüksége van világos instrukcióra, eszközre és anyagra, melyek a gyerekek rendelkezésére állnak a különféle tevékenységekhez. Ügyelni kell a tevékenységek változatosságára, amelyek segítik a tanulók felfedező készségét, érdeklődésének fokozását. A gyerekeknek tudniuk kell, munkájukat hogyan értékelik, s a befejezett munkájukat hová tegyék. Látványlag jelentéktelennek tűnik, de a gyerekek olyan központban szeretnek dolgozni, amely vonzó, s tudják alkalmazni a megszerzett ismereteiket.

A gyermekközpontú programokról beszéljessünk a családokkal is. Miért? A gyermekközpontú program a gyermekek ismeretéből és a növekedékek tanulásának összefüggéseiből ered. Minél fiatalabb a gyermek, annál jelentősebb, hogy tanítók ismereteket gyűjtsenek a gyermek családjáról. A szülők információt tudnak adni a gyermek érdeklődéséről, képességeiről, múltbeli tapasztalatairól, mindez segíti megismerni a gyermeket, és ezáltal segít a tanulási metodikák tervezésében, kidolgozásában. A tanítók viszont a programokról tájékoztatják a szülőket, s ez azt jelenti, hogy feltárják a célokat, módszereket, melyeket használnak. Így megismerik az iskola követelményrendszerét, és

támogatói lesznek. Ha ismerik a szülők a tanulási témaköröket, bátorítják, motiválják gyermekeiket. A szülők anyagokat hoznak a tanulási körökhöz, vagy elviszik tanulmányi sétára a gyerekeket, de lehetnek segítők a tanulási központokban is, mert a családok azt szeretnék, hogy gyermekeik sikeresek legyenek az osztályban, az iskolában. Szükséges, hogy a tanítók rendszeresen referáljanak a gyerekekről, s találkozókat szervezzenek a szülőknek. Ebben az esetben az iskola és a család partner a gyerekek nevelésében. A családokkal kialakított kommunikációs formák: a tájékoztató levelek, az esemény- és tevékenységnaplár, a gyermekek érdeklődésének vizsgálata, a családlátogatás, a gyermekekkel szerkesztett újságok, hírlevelek, fesztiválok, ünnepségek.

Úgy ítéljük meg, a gyermekközpontú programok pedagógiai elveinek alkalmazásával megújulhat az iskola belső világa, a tanító – gyermek – szülő kapcsolat. Jól érzi majd magát mindenki, aki arra vállalkozik, hogy előkészítse a XXI. századra a nevelést.

„A gyermekek emberek. Úgy nőnek bele a holnapba, minthogy ha csak ma élnének”(J. Dervely).

DR. H. TÓTH ISTVÁN vendégoktató
Lomonoszov Egyetem
Moszkva

Egy korosztály irodalomértésének alakulása

– EGY KUTATÁSSOROZAT HÁTTÉRÉRŐL –

Jelen írásom egy három részből álló sorozat bevezető fejezete. Arról kívánom tájékoztatni az anyanyelv-pedagógiában érdekelt kollégáimat, hogy kutatásaim milyen eredményekkel zárultak. Feltételezésem alapján ugyanis most, amikor alkotó és/vagy gyakorló pedagógustársaim a Nemzeti Alaptanterv nyomán a helyi, a mindennapi munkát segítő dokumentumokat tervezik, ezidőtájt szemléletformálóak lehetnek e azok az eredmények, tapasztalatok, alkalmazási lehetőségek.

1. A kutatás feladatai

Amikor az 1980-83. tanévekben elkészített felső tagozatos irodalomkönyveket a tanítási gyakorlatban alkalmazni kezdtük, fontossá vált számomra az a kérdés: *Mit fedeznek föl olvasás közben tanítványaink?* A valóság sokszor elszomorító tényei újabb kérdéseket fogalmaztattak meg velem: *Miért olvasnak a gyermekek?*, illetőleg: *Revelációval hat-e az elolvasott szépirodalmi alkotás a nővendékekre?* Lényeges volt a *Mit olvasnak a tanulók?* kérdés megválaszolása is.

Tudni szerettem volna, hogy az iskolán, a tanórán kívül: *Milyen környezetben olvasnak a felső tagozatosok?*, azaz: *Olvas-e a család?* Ebben a körben nem lehetett elhanyagolnom az olvasmányközvetítők szemrevételezését sem. Kutatás szempontjából vált a gondolkodásomban hangsúlyozottá – *az olvasási szokás fejlesztésével összefüggően* – az irodalomtanárok elméleti háttértudása, annak milyensége, a *napi olvasástani gyakorlatuk szokásrendszere*.

A tények és az adatok feldolgozásakor egyre inkább az irodalmi olvasókönyvek kerültek kutatásom középpontjába. A négy évfolyam (= 5–8. osztály) irodalomkönyveit az 1980–83. tanévekben hét szerző írta, és két felelős szerkesztő gondozta. Ez a sokszínűség nyomot hagyott mind az ismeretközvetítők (= irodalomtanárok) *tanítási gyakorlatában*, mind a befogadók (=5–8. osztályos olvasók) *irodalomtudásában*. Kétségtelen, hogy az 1980–81. tanév óta forgalomban lévő általános iskolai irodalmi olvasókönyvek minden eddiginél gazdagabb szemelvény- és fogalomgyűjtése zavarba ejtette a tanárokat, továbbá a könyvtár-pedagógusokat is. Ehhez járult az is, hogy a feszített iramban